

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 6, 2021 | 24.06.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.6.88](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.6.88)

УДК 338.48

З. В. Бойко,

*к. геогр. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму, Університет митної справи та фінансів
ORCID ID: 0000-0003-0535-3641*

Н. А. Горожанкіна,

*к. геогр. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму, Університет митної справи та фінансів
ORCID ID: 0000-0003-2773-8630*

В. В. Грушка,

*к. геогр. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму, Університет митної справи та фінансів
ORCID ID: 0000-0002-1016-109X*

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ БОТАНІЧНИХ САДІВ

Z. Boyko

*PhD in Geography, Associate Professor of the Department of International Economic Relations,
Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance*

N. Horozhankina

*PhD in Geography, Associate Professor of the Department of International Economic Relations,
Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance*

V. Hrushka

*PhD in Geography, Associate Professor of the Department of International Economic Relations,
Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance*

DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL TOURISM IN UKRAINE ON THE BASIS OF USING THE POTENTIAL OF BOTANICAL GARDENS

У статті проаналізовано просторове розміщення ботанічних садів України в регіональному розрізі. Серед 28 ботанічних садів, 18 знаходяться в обласних центрах, причому в Києві та Львові знаходиться по три ботанічних сади, в Києві усі три загальнодержавного значення. В Сумах та Кривому Розі знаходиться по два ботанічних сади, проте в Сумах обидва лише місцевого значення. Надано детальну характеристику основних показників функціонування ботанічних садів загально державного значення. Надано детальну характеристику основних показників функціонування ботанічних садів загальнодержавного значення. Простежено нерівномірність територіального розташування ботанічних садів загальнодержавного та місцевого значення. За регіонами країни найбільша частка зосереджена в м. Київ, що пов'язано і розташуванням тут аж трьох ботанічних садів, а

також незначною площею самої адміністративно-територіальної одиниці, вона становить 1,6 %. Також відносно значна (більше 0,1%) вона в порівнянні з іншими регіонами в Дніпропетровській та Тернопільській областях, де знаходиться по три ботанічних сади досить значної площі. Охарактеризовано специфіку функціонування та діяльності ботанічних садів України та їх значення для розвитку наукового екологічного туризму. Виявлено значну залежність між розвитком наукового екологічного туризму та функціональної діяльності ботанічних садів різних рівнів.

In Ukraine, there are 18 botanical gardens of national importance, the total area of which is about 1.8 thousand hectares, and 10 botanical gardens of local importance, their area is much smaller - 0.1 thousand hectares.

The spatial distribution of botanical gardens by administrative-territorial units has been carried out. It was found that the maximum number of gardens located in the regions of Ukraine (three objects) operates in such regions as Lviv, Ternopil, Sumy and Dnipropetrovsk regions, the city of Kyiv. Two botanical gardens are located in Khmelnytsky, Kharkiv regions and the Autonomous Republic of Crimea. In other regions of the country there is only one botanical garden.

When analyzing the botanical gardens by area, it was found that the highest rate at the Nikitsky Botanical Garden is more than 800 hectares. The area of Kremenets (one of the oldest botanical gardens in Ukraine) and Donetsk gardens is about 200 hectares, the area of the National Botanical Garden named after M. Hryshko is more than 100 hectares. As we can see, all these gardens are of national importance. The Kryvyi Rih Botanical Garden and the Botanical Garden of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv) also have a fairly large area - more than 50 hectares.

When analyzing the subordination of botanical gardens, it was found that most of them are subordinated and are in the department of universities. Also 4 botanical gardens are subordinated to the National Academy of Sciences of Ukraine and its structural subdivisions, these are such gardens as the State Nikitsky Botanical Garden, Kryvyi Rih Botanical Garden of the National Academy of Sciences of Ukraine, Donetsk Botanical Garden, National Botanical Garden named after M. Hryshko.

Quantitative indicators of flora in botanical gardens of Dnipropetrovsk region, where the botanical garden of Oles Honchar Dnipro National University and the Kryvyi Rih Botanical Garden of the National Academy of Sciences of Ukraine operate, are considered.

It was found that the collection fund of the Botanical Garden of the Oles Honchar Dnipro National University contains several thousand species, varieties, forms and varieties of plants. There are four laboratories - dendrology, floriculture, tropical and subtropical plants, fruit growing. It is also a training base for students of biological, ecological, historical, chemical faculties, the faculty of Ukrainian and foreign philology and art history of the Oles Honchar Dnipro National University, many schools of the city and region. The garden serves as a research center for the dissemination of knowledge about the plant world; there are numerous excursions and classes, consultations, etc. A unique collection of rare and endangered plants has been created in the Kryvyi Rih Botanical Garden. Only here you can see those listed in the Red Book of Ukraine, the World and European Red Lists. For the first time for the flora of the Right-Bank steppe Dnieper, the staff listed more than 150 species of plants, described a new species for science - Astragalus. The collection fund of the department includes 184 species of rare and endangered plants; 170 - medicinal; 180 - ground cover; 340 species of plants of the natural flora of Kryvyi Rih.

Botanical gardens of Ukraine with their scientific potential are powerful scientific centers for the study, preservation and enrichment of plant diversity in Ukraine and the development of scientific ecological tourism.

Ключові слова: екологічний туризм; ботанічні сади; заповідна справа; ЮНВТО; географічний аналіз.

Key words: ecological tourism; botanical gardens; nature reserves; UNWTO; geographical analysis.

Постановка науково-практичної проблеми. Питання екологічного туризму займають вагоме місце у сучасній світовій туристичній індустрії. За даними експертів Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) екологічний туризм продовжуватиме розвиватися швидкими темпами. І така тенденція позитивно впливатиме на економічний розвиток країн, які зберегли свої унікальні природні ресурси.

Ботанічні сади посідають важливе місце серед науково-освітніх та наукових установ. Їх особливість полягає у тому, що невід’ємним їх елементом виступають саме колекції рослин.

Під екологічним науковим туризмом розуміють подорожі з метою вивчення та збереження природного та культурного довкілля. Науковці виділяють пасивний екотуризм, метою якого є просто споглядання природних об’єктів, та активний екотуризм – безпосередня участь в процесі збереження природних ресурсів. Саме в ботанічних садах реалізація цього виду туризму є найбільш обґрунтованою та змістовною.

Екологічні маршрути можуть пролягати через територію ботанічних садів, національних парків і заповідників, диких лісів і степів, пустель, тощо. Туристи мають змогу пізнавати навколишній світ, його флору та фауну в природному місці їх існування. Розглянемо розвиток екологічного туризму в Україні із залученням потенціалу ботанічних садів.

Актуальність і новизна дослідження. Аналіз розвитку екологічного туризму в світі свідчить про те, що під впливом попиту на рекреацію відбувалася еволюція соціально-економічних моделей туристської діяльності. Модель масового туризму поступово заміщується моделлю сталого розвитку туризму. Одним із найбільш ефективних видів туризму виступає екологічний туризм, розвиток якого допомагає усвідомити, яким величезним багатством є в сучасному світі унікальні природні території, зрозуміти, що їх значимість буде зростати. Рациональне рекреаційне природокористування не тільки сприяє стимулюванню в’їзних потоків до країни, зростанню добробуту регіонів, але й відіграє важливу роль в збереженні природних багатств країни як частини глобальних планетарних ресурсів.

Естетика природи безпосередньо пов’язана з екотуризмом, під час якого в процесі піших екскурсій можна споглядати чудові краєвиди, неординарні ландшафти, неоглядні простори.

Одним із основних завдань ботанічних садів є створення умов для організованого туризму, відпочинку, екскурсійної програми та інших видів рекреаційної діяльності у природних умовах із дотриманням встановленого режиму охорони його природних компонентів та об’єктів.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Наукова проблематика розвитку екологічного туризму та трактування поняття екологічного туризму висвітлюється у працях О. Любіцевої, О. Бейдика, М. Біржакова, О. Дмитрука, Я. Олійника, В. Гетьмана, М. Рутинського, А. Кускова, Е. Арсенєвої, В. Манюка, А. Дзиби.

Так О.О. Любіцева (2002) визначає поняття екологічного туризму як напрямок туризму, що заснований на максимальному використанні природно-рекреаційних благ та ресурсів, та спрямований на еколого-просвітницьку рекреаційну діяльність.

М.Б. Біржаков (1999) пропонує виділяти екологічний туризм як суто спеціалізований вид дозвілля із яскраво вираженими науково-пізнавальними цілями. Науковець зазначає, що екологічний туризм є одним із різновидів природного туризму, який об’єднує людей, які подорожують із науково-пізнавальною метою.

О.О. Бейдик, (1997) наводить наступне трактування цього терміну: екологічний туризм – є складовою частиною рекреаційної діяльності, при якій негативний вплив на природне середовище та його компоненти є мінімальним. Екологічний туризм передбачає гармонійне єднання людини, засобів рекреації, природного середовища та рекреаційної інфраструктури.

Під ботанічним садом розуміють територію, на якій із науково-дослідною, просвітницькою та навчальною метою культивують і вивчають рослини, що походять з різних країн світу та різних кліматичних зон.

За визначенням Міжнародної ради ботанічних садів, ботанічний сад – це організація, яка має документовані колекції живих рослин та використовує їх для наукових досліджень, збереження біорізноманіття та освітніх цілей.

Однак, незважаючи на науково-дослідницькі роботи з даної проблематики, до сих пір не існує достатньої кількості публікацій, які б відображали тісний взаємозв’язок розвитку ботанічних садів як виду екологічного туризму. Вітчизняні та зарубіжні фахівці ніяк не можуть зійтися в думках з приводу концептуального визначення еколого-туристичної діяльності.

Викладення основного матеріалу.

Існування екологічного туризму неможливе без наявних екологічних ресурсів. Ботанічні сади є об'єктами природно-антропогенного походження, які мають певну привабливість, можуть бути використані та використовуються в екотуризмі. Екотуристичні ресурси можуть існувати самі по собі, чекаючи свого часу – появи екотуристів, і можуть активно використовуватися. Для, щоб ресурси були використані туристами, необхідно мати добре уявлення про них.

В Україні функціонує 18 ботанічних садів загальнодержавного значення, площа яких складає загалом близько 1,8 тис. га, і 10 ботанічних садів місцевого значення, їх площа значно менша – близько 0,1 тис. га.

Ботанічні сади – це штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду, тому їх розміщення та функціонування територією України нерівномірне і в більшості своїй не залежить від природних умов місцевості. Ботанічні сади відсутні в 12 регіонах країни, до яких належать переважно центральні та південні області [15].

Серед 28 ботанічних садів, 18 знаходяться в обласних центрах, при чому в Києві та Львові функціонують по три ботанічних сади, в Києві усі три належать до загальнодержавного значення.

В Сумах та Кривому Розі знаходиться по 2 ботанічних сади, однак в Сумах обидва лише місцевого значення.

При просторовому розподілі ботанічних садів за адміністративно-територіальними одиницями, зазначимо, що максимальна кількість садів, що знаходиться у регіонах України, – три об'єкти – функціонує у таких регіонах як Львівська, Тернопільська, Сумська та Дніпропетровська області, м. Київ.

По два ботанічні сади знаходяться в Хмельницькій, Харківській областях та Автономній Республіці Крим. В інших регіонах країни функціонують лише по одному ботанічному саду.

Якщо проаналізувати площу ботанічних садів, то найбільша вона у Нікітського ботанічного саду і становить більше 800 га.

Близько 200 га площа Кременецького (одного із найстаріших ботанічних садів України) та Донецького садів, більше 100 га становить площа Національного ботанічного саду ім. М.Гришка. Як ми бачимо, всі ці сади загальнодержавного значення.

Також досить значну площу мають Криворізький ботанічний сад та Ботанічний сад Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ) – більше 50 га.

Серед ботанічних садів місцевого значення найбільшу площу мають Ботанічний сад при Таврійському національному університеті імені В. І. Вернадського (м. Сімферополь), Галицький ботанічний сад лікарських рослин (Тернопільська область) та Дендрологічний парк (м. Кривий Ріг), близько 30 га кожен. Загалом можна сказати, що ботанічні сади мають переважно незначну площу, яка не перевищує 50 га.

При аналізі площі, яку займають ботанічні сади серед усього природно-заповідного фонду, то зазначимо, що це лише 0,05 % [15].

За регіонами країни найбільша частка зосереджена в м. Київ, що пов'язано і розташуванням тут аж трьох ботанічних садів, а також незначною площею самої адміністративно-територіальної одиниці, вона становить 1,6 %.

Також відносна значна (більше 0,1%) вона в порівнянні з іншими регіонами в Дніпропетровській та Тернопільській областях, де знаходиться по три ботанічних сади досить значної площі, а також в Донецькій області та АРК, де функціонують два найбільших за площею ботанічних сади України – Донецький та Нікітський відповідно.

Найменшу частку серед площі об'єктів природно-заповідного фонду займають ботанічні сади в Сумській, Хмельницькій, Волинській та Чернівецькій областях (менше 0,009 %) (рис.2).

При аналізі підпорядкування ботанічних садів (рис.1) встановлено, що більшість з них підпорядковані та знаходяться у відомстві університетів.

Також 4 ботанічні сади підпорядковані Національній академії наук України та її структурним підрозділам, це такі сади, як Державний Нікітський ботанічний сад, Криворізький ботанічний сад НАН України, Донецький ботанічний сад, Національний ботанічний сад ім. М.Гришка.

Якщо розглядати час закладання садів, то найстарішими садами України є Кременецький ботанічний сад (1806), Ботанічний сад Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (1804) та Державний Нікітський ботанічний сад (1812). Деяко молодшими, але також закладеними ще за часів Російської імперії є Чернівецький ботанічний сад (1839), Ботанічний сад Одеського національного університету (1852), Ботанічний сад Львівського державного університету ім. Івана Франка (1867), Ботанічний сад ім. І.Фоміна (1877).

Вже за радянських часів, в період між світовими війнами було закладено ще 5 нині ботанічних садів загальнодержавного значення, а саме Національний ботанічний сад ім. М.Гришка, Ботанічний сад Житомирського національного агроекологічного університету, Кам'янець-Подільський ботанічний сад, Ботанічний сад Дніпропетровського національного університету та Ботанічний сад Національного університету біоресурсів і природокористування України. Також в СРСР, після Другої світової війни були закладені ще 5 садів: Криворізький ботанічний сад НАН України, Луцький ботанічний сад «Волинь», Донецький ботанічний сад, Ботанічний сад Львівського державного лісотехнічного університету та Ботанічний сад Ужгородського державного університету [10].

За часів незалежної України було закладено лише один ботанічний сад – Хорольський ботанічний сад. Ця подія відбулася в 2009 році, офіційне відкриття пройшло в 2013 році. До складу території ботанічного саду входить Дубовий гай та улоговина, що розташовується навколо каскаду ставків. Територія ботанічного саду належить до Північної області Придніпровської рівнини Лівобережно-Дніпровської лісостепової провінції лісостепової зони. Ботанічний сад створено на погорбованій місцевості, що являє собою великий яр. По його днищу пролягає водоток водозбору річки Хорол. Згідно положення ботанічного саду у місті Хорол, основними цілями його створення є виконання завдань освітньої, виховної, навчальної та просвітницької роботи в біологічній та екологічній сферах. Організаційна структура саду включає науковий відділ дендрології та еколого-освітньої діяльності, науковий сектор акліматизації плодових, ягідних, лікарських та нових культур [16].

Рис. 1. Підпорядкування ботанічних садів України

Джерело: складено авторами за [15]

Актуальність збереження рослинного світу як основної складової частини природного комплексу не викликає сумнівів. Саме ботанічні сади мають стати ключовими центрами з вивчення, збереження та збагачення рослинного біорізноманіття та розвитку екологічного туризму.

Розглянемо кількісні показники флори в ботанічних садах Дніпропетровської області.

У Дніпропетровській області як установи загальнодержавного значення діють два ботанічні сади – Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, і Криворізький ботанічний сад Національної Академії наук України. Крім того у м. Кривий Ріг є дендропарк на землях державного лісового фонду, який має статус ботанічного саду місцевого значення. Його площа 27 га, він є навчальною базою Криворізького педагогічного інституту.

Ботанічний сад ДНУ ім. Олеся Гончара заснований в 1929 році, перенесений на теперішнє місце 1931 року. Підпорядкований Дніпровському національному університету імені Олеся Гончара. Розташований у Соборному адміністративному районі міста. Лежить на захід від проспекту Гагаріна. На заході обмежений Червоноповстанською (Жандармською, Довгою) балкою; на півдні – парком Гагаріна. Район, де був створений сад, колись називався Міськими дачами [11].

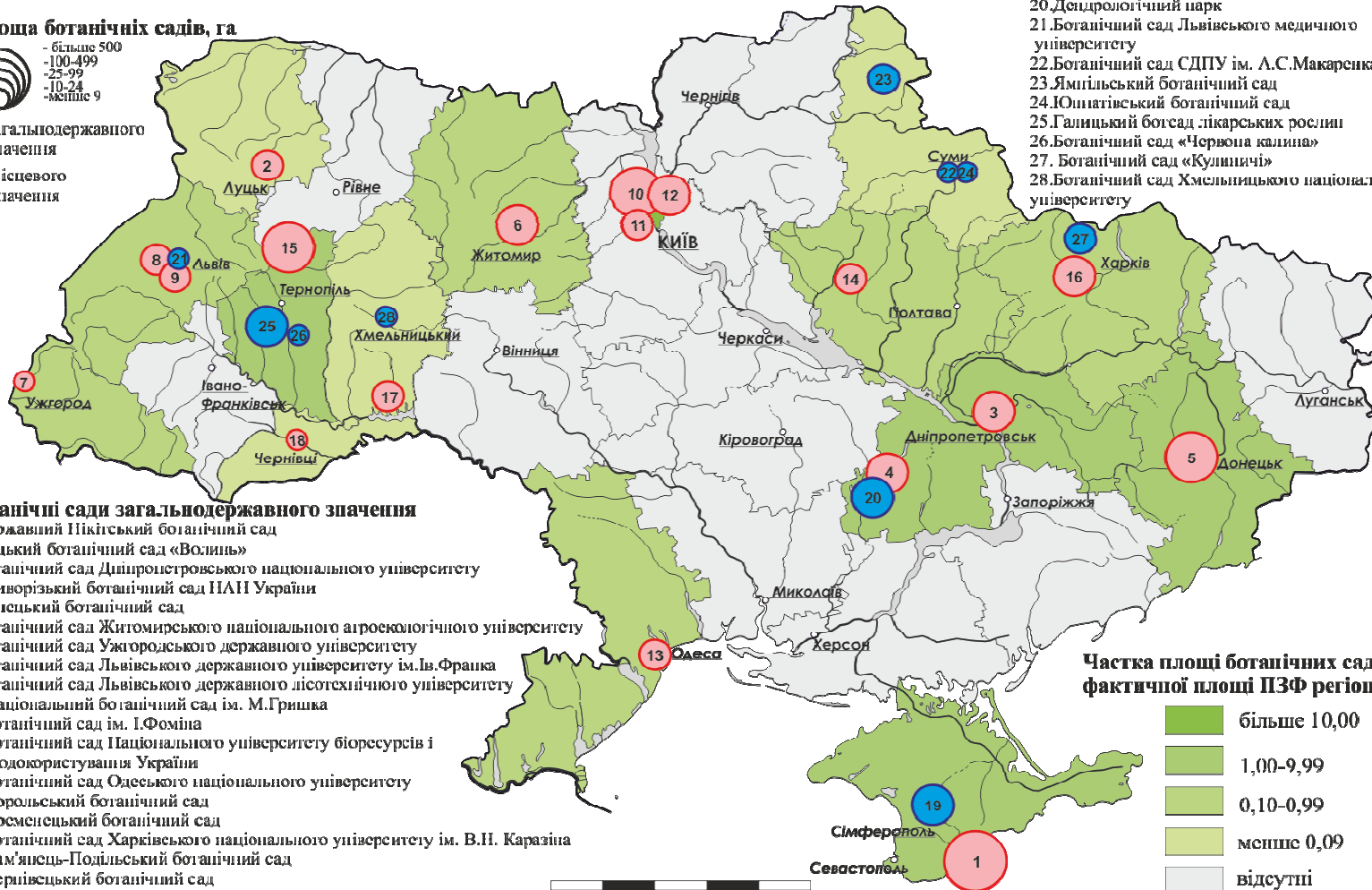
У ботанічному саду є паркова зона (біля проспекту) з оранжереєю тропічних видів, що закриті для відвідувачів, науково-дослідницьке господарство, могила засновника саду – Олександра Рейнгарда.

Сьогодні колекційний фонд ботанічного саду містить кілька тисяч видів, різновидів, форм й сортів рослин. Тут діють чотири лабораторії – дендрології, квітництва, тропічних і субтропічних рослин, плодівництва.

Площа ботанічних садів, га

- загальнодержавного значення
- місцевого значення

Ботанічні сади загальнодержавного значення

1. Державний Нікітський ботанічний сад
2. Луцький ботанічний сад «Волинь»
3. Ботанічний сад Дніпропетровського національного університету
4. Криворізький ботанічний сад НАН України
5. Донецький ботанічний сад
6. Ботанічний сад Житомирського національного агроєкологічного університету
7. Ботанічний сад Ужгородського державного університету
8. Ботанічний сад Львівського державного університету ім. Ів. Франка
9. Ботанічний сад Львівського державного лісотехнічного університету
10. Національний ботанічний сад ім. М. Гришка
11. Ботанічний сад ім. І. Фоміна
12. Ботанічний сад Національного університету біоресурсів і природокористування України
13. Ботанічний сад Одеського національного університету
14. Хорольський ботанічний сад
15. Кременецький ботанічний сад
16. Ботанічний сад Харківського національного університету ім. В. П. Каразіна
17. Кам'янець-Подільський ботанічний сад
18. Чернівецький ботанічний сад

Ботанічні сади місцевого значення

19. Ботанічний сад при Таврійському національному університеті ім.єні В. І. Вернадського
20. Дендрологічний парк
21. Ботанічний сад Львівського медичного університету
22. Ботанічний сад СДПУ ім. А. С. Макаренка
23. Ямпільський ботанічний сад
24. Юшатовський ботанічний сад
25. Галицький ботсад лікарських рослин
26. Ботанічний сад «Червона калина»
27. Ботанічний сад «Кулиничі»
28. Ботанічний сад Хмельницького національного університету

Частка площі ботанічних садів від фактичної площі ПЗФ регіону, %

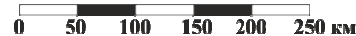

Рис. 2. Ботанічні сади України в 2019 році
(джерело: складено авторами за [8; 15])

Він також є навчальною базою для студентів біолого-екологічного, історичного, хімічного факультетів, факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства ДНУ ім. О.Гончара, багатьох шкіл міста й області. Сад виконує функції наукового центру з розповсюдження знань про рослинний світ; тут проводять численні екскурсії та заняття, надають консультації, тощо.

Ботанічний сад працює у чотирьох основних напрямках, а саме – інтродукція магнолій, сперей, хвойних і кизилевих рослин. А ще до наших кліматичних умов адаптуються нектарин і персик. Співробітники ботсаду особливо пишаються колекцією кизильників, яка, за їхніми словами, останнім часом збільшилася на 11 видів і поширюється у співробітництві з Київським бот садом [11].

Криворізький ботанічний сад є державною, бюджетною, неприбутковою науковою установою, яка створена для організації творчої роботи колективу вчених і вирішення актуальних проблем розвитку фундаментальних та прикладних досліджень в галузі біологічної науки. Перебуває у віданні Національної Академії наук України. Ботанічний сад є об'єктом природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення. З 2004 року, згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів, колекція деревних і чагарникових рослин (дендрарій) визнана національним надбанням України [12].

Зважаючи на загрозу екологічної катастрофи, що нависала над Криворіжжям, у грудні 1972 року Президія АН УРСР вносить рішення «Про організацію опорного пункту Донецького ботанічного саду АН УРСР у Криворізькому промисловому районі», і вже 15 квітня 1975 року воно було прийняте. Засновником і творцем ботанічного саду на Криворіжжі став професор Євген Миколайович Кондратюк, на той час директор Донецького ботанічного саду.

Основним напрямком наукової діяльності відділу є інтродукція та акліматизація видів і форм рослин світової і місцевої флор з метою збереження біологічного різноманіття та відбору перспективних видів рослин для оптимізації техногенного середовища, озеленення та фітодизайну промислових підприємств Кривого Рогу. Успішність інтродукції рослин у криворізький промисловий регіон залежить не тільки від стійкості інтродуцента до особливостей природно-кліматичних умов, але й від ступеню забруднення повітря та ґрунту токсичними речовинами.

У результаті багаторічних досліджень флори Правобережного степового Подніпров'я проведена її інвентаризація та екотопологічна диференціація, визначені основні зміни флори, які відбулися під високим різноякісним антропогенним впливом; виявлені рідкісні та зникаючі рослини.

Колекційний фонд відділу включає 184 види рідкісних і зникаючих рослин; 170 – лікарських; 180 – ґрунтопокривних; 340 видів рослин природної флори Криворіжжя.

Функціонує гербарій, де зберігається понад 15 тисяч гербарних аркушів рослин Правобережного степового Подніпров'я та насіннева лабораторія, яка веде обмін насінням із 150 ботанічними садами та дендропарками світу [9].

Вплив ботанічних садів можна розглядати як своєрідну природоохоронну функцію розвитку екотуризму. З одного боку, ця діяльність, як і будь-яка інша, чинить негативний вплив на природу, хоч і незначний. Людина, яка йде, залишає слід, а сто людей залишають стежку. З іншого боку, екотуризм відіграє й позитивну роль. Так, у ботсадах, які відвідують туристи, залишаються певні кошти. Їх отримання дає змогу налагодити прибирання сміття. Однак це лише один з небагатьох аспектів. З появою туристів в з'являється можливість змінити господарську діяльність з екологічно небезпечної на таку, що на природу практично не впливає. Це стосується економіки в цілому, роботи не лише окремих підприємств, а й громадян. Туристичний попит здатен змінити господарську діяльність з домінування матеріального виробництва на сферу послуг, а саме туризм.

Прикладом використання ботанічних садів в екотуризмі можна зазначити такі тури в Україні як «Подорож до ботанічного саду Львівського національного університету ім. Івана Франка», «Різноманіття рослин зі Східної Азії, Північної Америки, Південної Європи в ботанічному саду Чернівців», «Прогулянка ботанічними садами Києва», «Ботанічний сад Кривого рогу – райський куточок», «Ботанічний сад: зелений літопис Дніпра» та інші.

Висновки. За останні десятиліття ХХ сторіччя в зв'язку зі зростаючим антропогенним впливом на біосферу Землі скорочується кількість видів рослин, якщо не прийняти дієві заходи проти скорочення видового різноманіття рослин, то до середини ХХІ століття можуть бути втрачені дві третини з 300 000 видів рослин, що нині живуть на Землі. Значна роль у справі збереження генетичних ресурсів рослин, світового біологічного спадку відводиться ботанічним садам, чиє найголовніше завдання складається в збереженні колекційних фондів рослин та подальше їхнє поповнення.

У ХХ ст., крім інтродукційної роботи, вирощування рослин в нових для них умовах, в ботанічних садах розпочалося глибоке вивчення біології інтродуцентів, адаптаційної їх здатності, практичного використання, набула значення науково-пізнавальна та природоохоронна робота.

У другій половині ХХ ст., коли наукова громадськість світу зрозуміла, що антропогенний пресинг на природу веде до світової катастрофи, пріоритетним напрямком наукової роботи ботанічних садів світу, і зокрема України, стало збереження рослинного різноманіття.

Якраз ботанічні сади за своєю структурою, можливостями займають важливе місце в системі установ, які мають відношення до збереження розмаїття рослинного світу. Адже в ботанічних садах наука тісно пов'язана з освітою, економічною та культурно-просвітницькою роботою. Ботанічні сади, які мають

живі колекції рослин-інтродуцентів помірної, субтропічної та тропічної зон Землі в даний час викликають посилену увагу природоохоронних органів.

В ботанічних садах була і залишається науковою проблемою інтродукція рослин. Завдяки інтродукційній роботі ботанічні сади вносять значний вклад в збагачення флори України, а відповідно і збереження розмаїття рослинного світу [2].

Але вони не тільки збагачують рослинне розмаїття в Україні шляхом інтродукції, а і помітно збагачують його завдяки селекційній роботі. На базі інтродуцентів ботанічні сади проводять селекційну роботу плодкових, кормових, лікарських, декоративних рослин. Внаслідок цього вони долучили до розмаїття рослин України значну кількість сортів, що занесені до Державного реєстру сортів України і культивують сотні тисяч гібридів з тими чи іншими корисними ознаками.

Значну роль відіграють ботанічні сади в збереженні і вивченні біології червонокнижних рідкісних і зникаючих рослин України, у проведенні еколого-просвітницької та екологічної діяльності. Кожен ботанічний сад має ділянку, на якій вирощується група рідкісних і зникаючих рослин того регіону, в якому знаходиться ботанічний сад. Це унікальна можливість для вивчення біологічних особливостей цих рослин, розробки методів масового розмноження з метою забезпечення посадковим матеріалом аматорів, щоб уникнути знищення їх в природі і при потребі повернення в природні місця зростання [6].

Варто нагадати, що ботанічні сади відіграли значну роль у створенні Червоної книги України і проводять моніторинг рідкісних і зникаючих рослин своїх регіонів, що важливо для своєчасного реагування у випадку порушень природних місцезростань.

Ряд ботанічних садів різних ботаніко-географічних регіонів України проводить роботу по організації охорони територій з рідкісними та зникаючими рослинами чи тими, що знаходяться під загрозою знищення.

Ботанічні сади України з їх науковим потенціалом - це потужні наукові центри по вивченню, збереженню і збагаченню рослинного розмаїття в Україні та розвитку і популяризації наукового екологічного туризму.

Література.

1. Баранський Б.О. Червона книга Дніпропетровської області (Рослинний світ). Дніпропетровськ: Баланс- Клуб, 2010. 500 с.
2. Ботанические сады и Всемирная стратегия охраны природы. Стратегия ботанических садов по охране растений / Моск-ое отд-е ВГСІ. М.: 1994. 62 с.
3. Ботанический сад им. А. В. Фомина. Ландшафтный дизайн садов и парков. URL: http://gardener.ru/gap/garden_guide/page304.php?cat=273/
4. Ботанічний сад Національного університету біоресурсів і природокористування України. URL: <http://botsad.nubip.edu.ua/>
5. Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник / За загальною редакцією М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. К.: 2003. 306 с.
6. Заповідні території України. Ботанічні сади та дендропарки: довідник /упоряд. В. В. Кваша, О. О. Семенова, Н. В. Чувікіна. К.: Майстерня книги, 2009. 296 с.
7. Кузеванов В. Я. Ботанические сады как экологические ресурсы развития цивилизации //Труды Томского гос. ун-та. Серия биологическая. Томск, 2010. Т. 274. С. 218-220.
8. Липа О.Л. Аптекарьські, ботанічні і акліматизаційні сади України як інтродукційні осередки. Хроніка. 2000.№41-42. С.175-195.
9. Офіційний сайт Ботанічного саду Львівського національного університету імені Івана Франка. URL: <http://botanicgarden.lnu.edu.ua/>
10. Офіційний сайт Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара. URL: <http://www.dnu.dp.ua/>
11. Офіційний сайт Криворізького ботанічного саду. URL: <http://garden.gov.ua/>
12. Офіційний сайт Національного ботанічного саду ім. М. Гришка. URL: <http://www.nbg.kiev.ua/>
13. Офіційний сайт Нікітського ботанічного саду. URL: <http://www.nbgns.com/>
14. Положення про Ботанічний сад Житомирського національного агроекологічного університету загальнодержавного значення. URL: <http://menr.gov.ua/normakty/60-9/acts/1460-nakaz-vid-30-03-2012-213-pro-zatverdzhennia-polozhennia-pro-botanichniy-sad-zhytomyrskooho-natsionalnoho-ahroekolohichnoho-universytetu-zahalnodержavnoho-znachennia/>
15. Соколов М. П. Ботанические сады, основа их устройства и планировка. М.: Издательство академии наук СССР, 1959. 197 с.
16. Указ Президента України «Про створення Хорольського ботанічного саду». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1041/2009>

References.

1. Baranskyi, B.O. (2010), Chervona knyha Dnipropetrovskoi oblasti (Roslynniy svit) [Red Book of Dnipropetrovsk region (Flora)], Balans-Klub, Dnipropetrivs'k, Ukraine.

2. BGCI (1994), Botanycheskye sady y Vsemyrnaia stratehiia okhrany pryrody. Stratehiia botanycheskykh sadov po okhrane rastenyi [Botanical Gardens and the World Conservation Strategy. Botanic Gardens Conservation Strategy], Mosk-oe otd-e BGCI, Moscow, Russia.
3. A.V. Fomin Botanical Garden (2021), available at: http://gardener.ru/gap/garden_guide/page304.php?cat=273/ (Accessed 10 June 2021).
4. Botanical Garden of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (2021), available at: <http://botsad.nubip.edu.ua/> (Accessed 10 June 2021).
5. Hrodzynskiy, M.D. and Stetsenko, M.P. (2003), Zapovidna sprava v Ukraini [Protected area in Ukraine], Kyiv, Ukraine.
6. Kvasha, V.V. Semenova, O.O. and Chuvikina, N.V. (2009), Zapovidni terytorii Ukrainy. Botanichni sady ta dendroparky [Protected areas of Ukraine. Botanical gardens and arboreturns], Maisternia knyhy, Kyiv, Ukraine.
7. Kuzevanov, V.Ja. (2010), "Botanical gardens as ecological resources for the development of civilization", Trudy Tomskogo gos. un-ta. Serija biologicheskaja, vol. 274, pp. 218-220.
8. Lypa, O.L. (2000), "Pharmacy, botanical and acclimatization gardens of Ukraine as introductory centers", Khronika, vol. 41-42, pp. 175-195.
9. Botanical Garden of Ivan Franko National University of Lviv (2021), available at: <http://botanicgarden.lnu.edu.ua/> (Accessed 10 June 2021).
10. Oles Honchar Dnipro National University (2021), available at: <http://www.dnu.dp.ua/> (Accessed 10 June 2021).
11. Kryvyi Rih Botanical Garden (2021), available at: <http://garden.gov.ua/> (Accessed 10 June 2021).
12. M.M. Gryshko National Botanical Garden of National Academy of Sciences of Ukraine (2021), available at: <http://www.nbg.kiev.ua/> (Accessed 10 June 2021).
13. Nikitsky Botanical Garden (2021), available at: <http://www.nbgns.com/> (Accessed 10 June 2021).
14. Ministry of energy and environment protection of Ukraine (2012), "Regulations on the Botanical Garden of Zhytomyr National Agroecological University of national importance", available at: <http://menr.gov.ua/normakty/60-9/acts/1460-nakaz-vid-30-03-2012-213-pro-zatverdzhennia-polozhennia-pro-botanichni-sad-zhytomyrskoho-natsionalnoho-ahroekolohichnoho-universytetu-zahalnodержavnoho-znachennia/> (Accessed 10 June 2021).
15. Sokolov, M.P. (1959), Botanycheskye sady, osnova ykh ustroistva y planirovka [Botanical gardens, the basis of their arrangement and layout], Yzdatelstvo akademyy nauk SSSR, Moscow, Russia.
16. President of Ukraine (2009), Decree "About creation of the Khorol botanical garden", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1041/2009> (Accessed 10 June 2021).

Стаття надійшла до редакції 19.06.2021 р.